

Het straatbeeld van Sluiskil wordt nu nog gedomineerd door de rokende pijpen van kunstmestfabriek Yara. Straks worden de restwarmte en CO₂ opgevangen en elders verwerkt.

Koppeling van reststromen, aantrekking van nieuwe biogerelateerde bedrijvigheid en regionale kennisontwikkeling. Biopark Terneuzen, het nieuwe agro-industriële cluster in de Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone kent enkel winnaars. Opschaling tot een grensoverschrijdend project zal de voordelen nog versterken.

Zeeuws-Vlaanderen is in meerdere opzichten een bijzondere regio in ons land. Vanwege de sterke verbondenheid met het Belgische Vlaanderen is het een echte grensregio. De Westerschelde geeft de grensligging nog een extra accent. De nieuwe tunnel heeft Zeeuws-Vlaanderen aanzienlijk beter bereikbaar gemaakt vanuit het noorden, maar nog steeds is de regio vanuit België veel beter en sneller te benaderen.

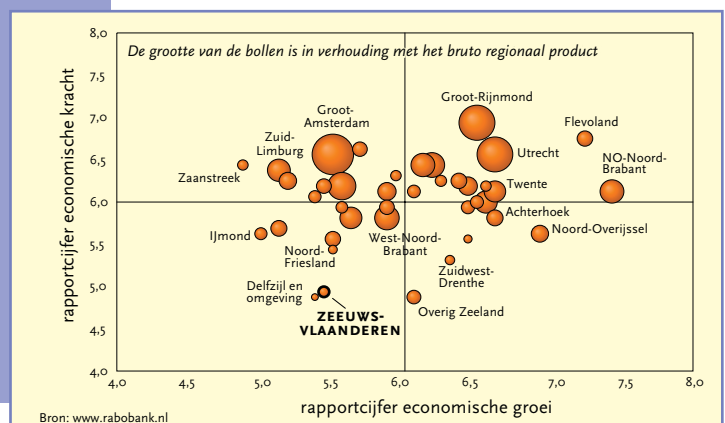
Ook in sociaaleconomisch opzicht is Zeeuws-Vlaanderen een buitenbeentje. Van oudsher vormen de landbouw en het toerisme belangrijke economische pijlers. Daarnaast is er een aantal grootschalige industriële activiteiten langs het kanaal van Gent naar Terneuzen. Het beeld is echter aan het veranderen. Zo ondervindt het (dag)toerisme, en dan vooral het strandtoerisme, stevige concurrentie van andere trekpleisters in en buiten de regio en van de goedkope vakantiebestemmingen die prijsvechters aanbieden. Ook de agrarische sector heeft te maken met nieuwe concurrenten en nieuwe markten – mede als gevolg van de globalisering. Intern kampt de sector met vergrijzing en het probleem van de bedrijfsopvolging. Figuur 1 toont de veertig COROP-regio's in Nederland, uitgesplitst naar economische groei en economische kracht.

De economische kracht is een optelsom van bedrijfsdynamiek (oprichtingen, verplaatsingen en faillisse-

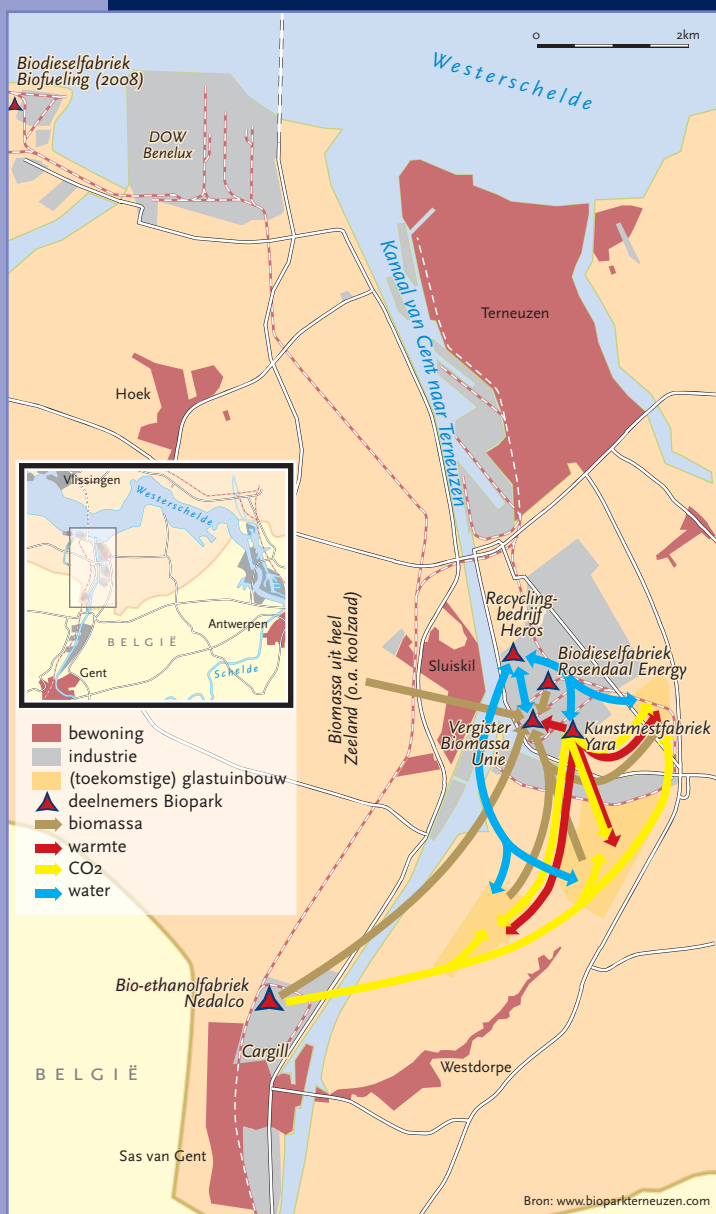
menten), productiestructuur (opbouw en samenstelling bedrijfstakken en -sectoren), exportgerichtheid en investeringsbereidheid.

De economische groei wordt vooral bepaald door winst, export, werkgelegenheid en omzet. Samen worden ze uitgedrukt in een rapportcijfer voor het economisch presteren van de regio. Figuur 1 laat overduidelijk zien

Figuur 1: Economische kracht en groei van COROP-regio's in Nederland

Figuur 2: Biopark Terneuzen

dat de prestaties van Zeeuws-Vlaanderen in 2006 achterbleven bij de rest van Nederland.

Ontwikkelingsrichtingen

Om Zeeuws-Vlaanderen een economische impuls te kunnen geven is een aantal ontwikkelingen van belang.

- De toenemende ruimtedruk (onder andere door schaalvergroting) in het Westland heeft geleid tot de aanwijzing van de regio Terneuzen in de *Nota Ruimte* als een van de potentiële nieuwe en grootschalige glastuinbouwlocaties.
- De mondialisering van de economie leidt tot sterke concurrentie tussen regio's en de eis van een sterk vestigingsklimaat.
- Er is steeds meer aandacht voor duurzaam ondernemen, waaronder hergebruik van reststoffen en opwekking van duurzame energie.
- Het ministerie van Economische Zaken heeft Zuidwest-Nederland aangewezen als broedplaats voor bio-energie in de beleidsnota *Pieken in de Delta*.
- De Kanaalzone zoekt naar nieuwe mogelijkheden om de verkeersmodaliteiten beter te benutten.

Buiten deze – deels autonome – processen is ook de startsituatie in Zeeuws-Vlaanderen van belang. Er staan enkele grootschalige projecten op stapel, waaronder de ontwikkeling van een glastuinbouwgebied van circa 240 ha, en de bouw van een biomassavergistingsinstallatie (Biomassa Unie), een bio-ethanolabriek (Nedalco) en een biodieselabriek (Rosendaal Energy). Verder zijn de kunstmestfabriek Yara en recyclingfabriek Heros al jaren in de Kanaalzone gevestigd.

De initiatieven opereren echter onafhankelijk van elkaar en daarom is er weinig oog voor synergie. Ieder voor zich creëren ze weliswaar extra werkgelegenheid, maar zeker op lange termijn kunnen ze (nog) onvoldoende fungeren als aanjager en vliegwiel voor de economische ontwikkeling van de regio. Er is veel meer samenwerking, netwerkvorming en vooral clustervorming nodig.

Met deze ontwikkelingen als uitgangspunt zijn drie scenario's voor Zeeuws-Vlaanderen uitgewerkt: het Biopark Terneuzen, de uitbouw van het Biopark, en Bio-Valley Europa. Het onderzoek werd verricht door een coalitie van kennisinstellingen: Radboud Universiteit Nijmegen, Wageningen Universiteit Research Centre en Hogeschool Zeeland, onder regie van Van de Bunt Adviseurs. Opdrachtgever van het onderzoek was Zeeland Seaports, met financiële steun van de provincie, de gemeente Terneuzen, Yara, Nedalco en Transforum. Wat zijn de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen uit het onderzoeksrapport?

Biopark Terneuzen

Het eerste scenario schetst de ontwikkeling van Biopark Terneuzen, dat in februari 2007 formeel van start is gegaan.

Bij de plannen voor het grootschalige glastuinbouwcomplex zijn slimme koppelingen voorzien met vijf andere marktpartijen (figuur 2).

De kunstmestfabriek Yara gaat haar overvloedige restwarmte aan het geplande glastuinbouwcomplex leveren. Samen met Nedalco gaat ze ook CO₂ leveren. De Biomassa Unie zal diverse reststromen verwerken. Het recyclingbedrijf Heros wordt een belangrijke schakel in het zuiveren van afvalwater en terugsluizen van schoon (giet)water naar de glastuinbouw en de andere bedrijven. Zo wordt het afvalwater van de biomassavergister en de glastuinbouw gezuiverd en dient dit weer als *input* voor de glastuinbouw en andere bedrijfsactiviteiten.

Verder komt er een belangrijke koppeling tussen het glastuinbouwcomplex en de biomassavergister. Straks verwerkt de Biomassa Unie niet alleen de biomassa uit de regio en enorme hoeveelheden biomassa van elders uit de wereld, maar ook biomassa-afval uit het glastuinbouwgebied. Ook de nieuwe bio-ethanolabriek van Nedalco en de biodieselabriek van Rosendaal Energy

De kunstmestfabriek Yara zit al jaren in de Kanaalzone, maar vormt straks onderdeel van het agrarisch-industriële cluster van Biopark Terneuzen.

kunnen straks hun biomassa-afval aan de vergister kwijt. De *output* van de vergister zal hoofdzakelijk uit groene stroom en groene cokes bestaan. Deze groene kunstmeststoffen zijn te gebruiken bij de teelt van gewassen. Biopark Terneuzen zorgt zo voor een kwalitatieve opwaardering van de lokale en regionale economie. Dat vertaalt zich niet direct in een forse groei van de werkgelegenheid. De toegevoegde waarde van Biopark Terneuzen zit vooral in de versterking van de economische structuur, de verbetering van het vestigingsklimaat en de verduurzaming van de economie.

De koppeling van het glastuinbouwcomplex, de biomassavergistingsinstallatie, de biodieselabriek, de bio-ethanolabriek en de waterzuiveringsinstallatie maakt Biopark Terneuzen aantrekkelijk als vestigingsplaats voor biogerelateerde bedrijvigheid en gelieerde activiteiten. De clustervorming biedt ook nieuwe mogelijkheden om de kennisinfrastructuur van Zeeland te verbinden met universiteiten en hogescholen in de rest van Nederland en België, zoals bij het onderhavige onderzoek gebeurde. De uitwisseling van kennis en ervaring tussen bedrijven en kennisinstellingen kan weer tot nieuwe innovaties leiden.

Er is ook aanzienlijke winst voor het milieu: energiebesparing, CO₂-reductie, opwekking groene stroom, waterbesparing, minder thermische vervuiling en vermindering van afvalstromen. Dit alles komt de duurzaamheid van de industrie in de Kanaalzone ten goede.

Natuurlijk was niet iedereen direct 'om'. In de fase van de planvorming groeide echter het besef bij de deelnemende partijen dat er grote wederzijdse voordelen te behalen vielen. Voor moeilijke beslissingen werden dan ook vrij snel bevredigende oplossingen gevonden. Zo veranderde de aanvankelijk moeizaam verlopende discussie over het ruimtebeslag en de negatieve milieueffecten al snel in een positieve discussie over CO₂ en de versterking van de regionaal-economische structuur.

Uitbouw Biopark

Met Biopark Terneuzen staat de *biobased economy* nog maar aan het begin van haar evolutie. Daarom is in het tweede scenario – uitbouw Biopark – een strategische doorkijk gemaakt naar nieuwe activiteiten en toepassingen.

In omliggende gemeenten, regio's en landen komen vergelijkbare initiatieven van de grond. Om de concurrentiekracht van de regio Terneuzen verder te versterken, moet er gericht gezocht worden naar activiteiten en koppelingen die een grotere meerwaarde creëren voor het cluster.

Biopark Terneuzen kan gestaag doorgroeien – bedrijven als Rosendaal Energy, Yara en Heros hebben al vergaande toekomstplannen. Het cluster kan zich vervolgens langs twee lijnen ontwikkelen. Enerzijds breiden de huidige bedrijven in het cluster uit, anderzijds wordt actief geworven om nieuwe bedrijven in de biotechnologiesector naar Terneuzen te halen. Dat zouden dan vooral hoogwaardige toepassingen moeten zijn, zoals de productie van *bioplastics*, enzymen en vitamines. Die bieden immers de hoogste toegevoegde waarde.

Onderzocht kan worden of de vrijkomende laagwaardige warmte van proceswater aan te wenden is voor het kweken van tropische vissen, planten, algen en bacteriën. Misschien leent het kassencomplex in Terneuzen zich ook voor het kweken van hoogwaardige producten voor de industrie (de *non-food* glastuinbouw).

De economische ontwikkeling moet in balans zijn met milieu- en ruimtelijke randvoorwaarden. De meest kritische milieucriteria voor het wel of niet vergunnen van nieuwe activiteiten in het plangebied zijn geluid- en luchtkwaliteit (vooral fijnstof). De nieuw aan te trekken activiteiten in de Kanaalzone Terneuzen-Gent oefenen dus bij voorkeur weinig invloed uit op deze milieurandvoorwaarden.

Het doorontwikkelde en verder uitgebouwde cluster

heeft niet alleen betekenis voor de industriële en agro- (gerelateerde) bedrijvigheid, maar zal ook een impuls geven aan de Zeeuwse kennisinfrastructuur. Verwacht mag worden dat het cluster gaat functioneren als een aanjager voor intensieve samenwerking met kennisinstellingen in Zuidwest-Nederland en Vlaanderen. Verdergaande kennisallianties behoren zeker ook tot de mogelijkheden.

Wanneer Biopark Terneuzen goed van de grond komt, ontstaan interessante mogelijkheden voor verdere verduurzaming van de economie van het plangebied. Aanvoer van biomassa gaat bij de voorgestelde schaalvergroting het efficiëntst per schip. De gunstige ligging aan diep vaarwater en logistieke mogelijkheden van de Westerschelde en het Kanaal van Gent naar Terneuzen bieden volop kansen voor de verwerking van massale aan- en afvoerstromen. Dit levert een aanzienlijke winst op in termen van ruimte, luchtkwaliteit en geluid. De vestiging van nog meer bedrijven die beschikken over reststromen aan CO₂ en overtollig (warm) afvalwater versterkt het cluster en bevestigt het duurzame karakter van Biopark Terneuzen.

Bio Valley in Europa

Het derde scenario impliceert een grensoverschrijdende ontwikkeling van het cluster. Zowel in de Gentse Kanaalzone als in de Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone ontwikkelen zich momenteel clusters gericht op de biobased economy. In een gezamenlijke strategie zouden Ghent Bio Energy Valley en Biopark Terneuzen kunnen uitgroeien tot een grensoverschrijdende (Europese) Bio-Valley, die het hoofd biedt aan de concurrentie van vergelijkbare initiatieven in de havens van Antwerpen en Hamburg.

De samenwerking met Gentse beleidsmakers kan ervoor zorgen dat de streek rond de Kanaalzone en de noordwestelijke hoek van Vlaanderen een gebied wordt waarin industrie en agrarische sector goed op elkaar aansluiten en zorgen voor *spin-offs* met extra toegevoegde waarde. De producten vinden hun afzet in heel Europa. De massale aan- en afvoerstromen zullen vooral over water plaatsvinden. Daarbij kunnen de nieuwste logistieke concepten en verkeers- en vervoerstechnieken

worden geïntroduceerd. Op die manier wordt het lokale/regionale wegennet niet extreem belast.

Om voldoende massa en draagvlak te creëren is het van groot belang dat politici en beleidsmakers aan weerszijden van de grens gezamenlijk optrekken. Het uitdragen van elkaars concepten, de uitwisseling van hoogwaardige kennis en de gezamenlijke profilering van de Kanaalzone als broedplaats van bio-energie zijn cruciaal om het vestigingsklimaat van de grensregio (wellicht de Euregio Scheldemond) te versterken. Zo kan de regio op Europees en mondiaal niveau figureren als toonbeeld van de biobased economy.

Naast een intensivering van de politieke samenwerking in bilaterale vorm of via de Euregio Scheldemond zal ook de samenwerking tussen de betrokken havenautoriteiten en industriële kringen in belang toenemen. Dat vereist een strategische afstemming. Zo'n samenwerking biedt ook unieke kansen om Europese (subsidie)middelen te verwerven en de regio in Europees verband sterk op de kaart te zetten. Denk aan het omvangrijke INTERREG IVa-programma, gericht op het stimuleren van grensoverschrijdende samenwerking in grensregio's binnen de Europese Unie.

In scenario 3 groeien de clusters versneld naar elkaar toe. Om dit te bereiken moeten de marktpartijen op strategische punten samenwerken. Verbreding en verdieping van de Zeeuwse kennisinfrastructuur en het zoeken naar actieve samenwerking met de Universiteit van Gent zijn noodzakelijke en belangrijke randvoorwaarden. Ook moeten er gezamenlijke lobby- en pr-initiatieven in de richting van bestuurders en politiek ontplooid worden.

Startpunt van de strategische samenwerking is de lancering van een gezamenlijke gebiedsvisie waarin de gemeente Terneuzen en de provincie Zeeland, de stad Gent, de provincie Oost-Vlaanderen en beide havenschappen (Zeeland Seaports en Port of Ghent) samenwerken op het gebied van economische ontwikkeling, infrastructuur, ruimtelijke ordening en milieubeleid.

Binnen het hele plangebied van de Kanaalzone Terneuzen-Gent staat duurzaamheid voorop. Dit wordt gerealiseerd door clustervorming met sluitende kringlopen en een hoge mate van energie-efficiency. Alle betrokken partijen in de Kanaalzone moeten dit streven naar duurzaamheid uitdragen. Voor bedrijven van buiten de regio kan de aandacht voor duurzaamheid en reststromen – naast de economische aantrekkelijkheid – de doorslag geven om zich in de Kanaalzone te vestigen. Het Biopark Terneuzen heeft dan ook de potentie zich te ontwikkelen tot een toonaangevend cluster op het gebied van de biogebaseerde economie.

Het is aan politici, bestuurders, beleidsmakers én ondernemers om het cluster in die hoedanigheid verder op te schalen tot een cluster dat een Europese en zelfs mondiale speler kan worden. ■

Bron

- Boekema, F. M. Gijzen, J. Dagevos & F. Timmer 2007. Kanaalzone: Broedplaats van de bio-based economy. Radboud Universiteit Nijmegen, Faculteit Managementwetenschappen, Sectie Geografie, Planologie en Milieu.